

УДК 332.2: 330.14: 338.43

Й. М. Дорош,

д. е. н., доцент, директор, Інститут землекористування НААН України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-1764-6188

Ш. І. Ібатулін,

д. е. н., професор, член-кореспондент НААН,

заступник директора з наукової роботи,

Інститут землекористування НААН України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-4032-6182

О. І. Шкуратов,

д. е. н., професор, провідний науковий співробітник,

Інститут землекористування НААН України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-8656-723X

Р. А. Харитоненко,

к. е. н., молодший науковий співробітник,

Інститут землекористування НААН України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-7992-3339

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.11.13

СУТНІСТЬ ЗЕМЕЛЬНОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Y. Dorosh,

Doctor of Economics Sciences, Docent, Director, Land Management Institute of NAAS of Ukraine, Kyiv

Sh. Ibatullin,

Doctor of Economics Sciences, Professor, Corresponding Member of NAAS, Deputy Director for Research, Land Management Institute of NAAS of Ukraine, Kyiv

O. Shkuratov,

Doctor of Economics Sciences, Professor, Leading Researcher, Land Management Institute of NAAS of Ukraine, Kyiv

R. Kharytonenko,

PhD in Economics, Junior Researcher, Land Management Institute of NAAS of Ukraine, Kyiv

THE ESSENCE OF LAND CAPITAL IN THE CONTEXT OF INVESTMENT SUPPORT OF THE AGRICULTURAL SECTOR

У статті доведено, що в процесі розвитку ринкових відносин у сільському господарстві земельні ресурси стають предметом економічного обороту, що дає можливість трансформувати їх у капітал. З метою визначення сутності земельного капіталу проаналізовано основи теорії капіталу та здійснено історичний аналіз формування терміну "капітал". Визначено, що в існуючих інституціональних умовах земельні ресурси не створюють капіталу в аграрному виробництві, що потребує обґрунтування механізмів залучення їх до економічного обігу з метою інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки. Систематизовано підходи до розуміння сутності земельного капіталу в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки.

Доведено, що землі сільськогосподарського призначення відповідають основним характеристикам капіталу лише тоді, коли вони є об'єктом господарської діяльності і створюють блага чи додану вартість. Тому набрання земельними ресурсами рис капіталу, який може створювати додатковий дохід, можливе лише у разі їх залучення до економічного обороту. Враховуючи переваги та недоліки існуючих визначень сутності поняття "земельний капітал", а також

з огляду на специфічні особливості сільськогосподарської галузі, пропонуємо власний підхід до визначення сутності земельного капіталу в аграрному секторі економіки як вартості земельних ресурсів, що використовуються в сільськогосподарській діяльності для отримання додаткової вартості шляхом залучення їх до економічного обороту.

The article proves that land resources become the subject of economic circulation in the process of market relations development in agriculture; it makes possible to transform land resources into capital. The basics of the theory of capital are analyzed, as well as the historical analysis of the wording of the term "capital" is made with the purpose of definition of the essence of land capital. It is determined that in the existing institutional conditions land resources do not create capital in agricultural production, which requires justification of mechanisms for their involvement in economic circulation in order to provide investment to the agricultural sector of the economy.

Approaches to understanding the essence of land capital in modern conditions of domestic economy development are systematized. The first approach defines the concept of "land capital" as a stock of funds needed to create tangible and intangible goods. The next approach, in which the process of formation of land capital provides for the mandatory receipt of additional value from the use of land. On the other hand, land capital is considered as a set of land goods, which a person disposes of on the corresponding rights.

It is proved that agricultural land meets the basic characteristics of capital only when it is the object of economic activity and creates benefits or added value. Therefore, land resources' acquisition of features of capital, which can generate additional income, is possible only if they are involved in economic circulation. Given the advantages and disadvantages of existing definitions of the essence of the concept of "land capital", as well as given the specific features of the agricultural sector, we propose our own approach to defining the essence of land capital in the agricultural sector as the "value of land used in agriculture involving it in economic circulation".

It is substantiated that for the effective market capitalization of agricultural land as a mechanism for investment support of the agricultural sector of the economy, it is necessary to improve the financial and economic tools of this process in order to provide agricultural land with the form of financial assets.

Ключові слова: земельні ресурси, капітал, земельний капітал, інвестиції, аграрний сектор економіки.

Key words: land resources, capital, land capital, investment, agricultural sector of the economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільське господарство — одна з галузей економіки України, де залучення у виробництво земельних ресурсів, як засобу виробництва, є одним із визначальних чинників його розвитку. При цьому, як природний об'єкт, земельні ресурси є основою агроєкосистеми, а як природний ресурс земля володіє тими компонентами, що використовуються або можуть бути використані при здійсненні сільськогосподарської діяльності.

У міру розвитку ринкових відносин у сільському господарстві земельні ресурси стають предметом обігу, що в подальшому трансформує їх в товар. у подальшому земельні ресурси як товар, який перебуває в ринковому обігу, перетворюються в капітал, що може створювати додану вартість. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання формування земельного капіталу в сільському господарстві з подальшим його залученням в економічний оборот з метою підвищення ефективності інвестиційного забезпечення аграрного сектора економіки. При цьому економічні процеси, пов'язані з формуванням земельного капіталу, на нашу думку, необхідно досліджувати, починаючи з визначення змісту самого поняття "земельний капітал", оскільки суть процесів трансформації земельних активів у

капітал багато в чому визначаються особливостями сутнісної характеристики, тенденціями і закономірностями його функціонування в сучасних умовах господарювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Теоретико-методичні та прикладні засади формування земельного капіталу були досліджені у наукових працях І.К. Бистрякова, І.О. Бланка, О.С. Дорош, Ш.І. Ібатулліна, Р.М. Курильціва, О.В. Лазаревої, С.М. Остапчук, А.М. Третяк, Н.В. Третяк, М.А. Хвесика та інших. Їх наукові праці присвячені дослідженню сутності та поняття земельного капіталу, його ролі та проблемам функціонування у складі природного капіталу тощо. Попри велику кількість наукових праць з дослідження питань формування земельного капіталу, наукове обґрунтування сутності та концептуальних засад цього поняття з урахуванням специфіки сільського господарства залишається недостатнім.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є узагальнення результатів існуючих наукових досліджень сутності земельного капіталу та визначення його економічного змісту в контексті інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зрозуміти сутність земельного капіталу, а також передбачити спільні шляхи розв'язання організаційно-економічних проблем його формування в аграрному секторі економіки можливе завдяки визначенню основ теорії капіталу. Аналіз наукової літератури свідчить, що капітал був і є предметом вивчення багатьох наукових шкіл та економічних теорій, зокрема представників класичної школи, марксистів, фізіократів, неокласиків, інституціоналістів тощо.

Провівши історичний аналіз формулювання терміну капітал, встановлено, що спроби описати збагачення, накопичення грошей, що є притаманним терміну капітал, можна знайти в працях античних філософів. Матеріальною базою для вивчення економічних процесів їм слугували натуральне господарство, товарообіг, поділ праці, надання в позику (лихварство). Постійний товарообіг між полісами та накопичення багатства сприяло збільшенню капіталу. Саме від лихварства в своєму трактаті "Політика" Арістотель під збагаченням від грошей вивів термін хрематистика — науку про збагачення, накопичення грошей, збільшення багатства як самоціль. У праці "Політика" хрематистика не виділяє економіку як саму, тому що хрематистика — це спосіб прибутку із самих грошей, а не речей, за допомогою яких були введені гроші [3].

У середньовіччі вчені схоласти продовжили дослідження розпочаті Арістотелем щодо засудження торгівлі як способу багатства та прояву лихварства. В праці Ф. Броделя "Ігри обміну" слово капітал "capitale" з'являється в середньовічній Італії 12—13 ст. у мові між торговцями. Від латинської "capitalis" — головний. Головним у розумінні торговців є багатство, гроші та їх збільшення. Проте у середньовіччі поняття терміну капітал, або тотожним із ним, не прослідковується [2].

Серед визнаних економістів вперше змістовне визначення "капіталу" надав засновник класичної англійської школи політекономії А. Сміт, який запропонував розуміти його як "сукупності тих запасів, від яких очікується одержання прибутку та які використовуються для подальшого виробництва продукції" [19]. А. Сміт перераховує чотири складові капіталу: знаряддя праці, що полегшують виробництво; дохід від оренди будівель, до яких відносить майстерні, крамниці, склади; поліпшення якісних властивостей земель та приведення її в найбільш придатний для вирощення сільськогосподарських культур стан; здібності

людей, що працюють. За А. Смітом елементи капіталу є такими, що приносять дохід та прибуток без зміни власника або обміну між власниками. Тобто ним вперше зазначено, що земельна ділянка при впорядкованості її угідь, може давати більший прибуток та нагромаджувати основний капітал [19].

Французький економіст Жан-Батіст Сей (фр. Jean-Baptiste Say) — представник класичної школи економічної науки в "Трактаті політичної економії" [12] визначає капітал як суму цінностей, за рахунок яких підтримується виробництво та створюється будь-який інший дохід. Проте він не дає прямого визначення терміну капітал, але виділяє три фактори виробництва, де капітал на рівні із працею та землею є факторами виробництва. На його думку, ці фактори утворюють "продуктивні фонди" та з їх безпосередньою участю утворюються всі блага даної нації, а їх сукупність утворює основне національне багатство.

Меркантилісти Г. Скаруффі, А. Монкретьєн, Т. Ман [3,11] поняття капітал ототожнювали із грошима, тому що на той час основним майном вважалися гроші, за допомогою яких можна створити нові гроші, тобто збільшити свій капітал. Водночас французький економіст Франсуа Кене (Francois Quesnay) [11], на відміну від меркантилістів, не ототожнює капітал як гроші. Під капіталом він розуміє аванс, який розділяє на початковий та щорічний.

У розглянутих поглядах щодо поняття капітал майже у всіх науковців-економістів того часу розкривається матеріальний та речовий зміст поняття капітал, що пов'язаний з різними факторами виробництва. Необхідно врахувати, що першоджерела досліджень вчених 16—17 ст. у більшості відсутні, а переклади і осмислення праць іншими вченими сприяли втраті остаточних визначень авторів першоджерел.

К. Маркс у роботі "Капітал" вказує на те, що капітал — це [8], по-перше, гроші, одержані від продажу певного товару, придбаного раніше з врахуванням додаткової вартості. При цьому зазначається, що капітал формується у процесі $G — T — G'$, де економічна форма на початку і в кінці процесу одна і та ж — гроші, проте різниця спостерігається в їх кількості. Відтак капіталом є гроші на стадії G' , який включає авансовану вартість та додаткову вартість або прибуток. В економічній теорії К. Маркса капітал характеризується як самозростаюча вартість та як суспільні відносини [8]. Виробництво додаткової вартості К. Маркс визначив як основний економічний закон капіталізму і сформу-

Таблиця 1. Систематизація підходів до визначення сутності поняття "капітал"

Автор	Визначення сутності поняття капітал та тотожних із ним термінів
А. Сміт	<i>Kapital</i> – сукупність тих запасів, від яких очікується одержання прибутку
Ж.-Б. Сей	<i>Kapital</i> – це сума цінностей, за рахунок яких підтримується виробництво та створюється будь-який інший дохід
Г. Скаруффі, А. Монкретсьєн, Т. Ман	<i>Kapital</i> – це гроші, за допомогою яких можна створити нові гроші, тобто збільшити свій капітал
Ф. Кене	<i>Kapital</i> – це аванс, який в свою чергу розділяє на початковий та щорічний аванс
К. Маркс	<i>Kapital</i> – це економічна категорія, що виражає виробничі відносини, що само примножуються; вартість, яка внаслідок експлуатації найманої праці дає капіталістам додаткову вартість
А. Маршалл	<i>Kapital</i> – це фонд речей
Дж. Кейнс	<i>Kapital</i> – багатство, здатне приносити більший дохід, ніж у разі його альтернативного використання – збереження в грошовій формі
Дж. Мілль	<i>Kapital</i> – це все, що необхідно для утримання та застосування праці людей... повинно бути спочатку накопичене шляхом зберігання, хтось повинен його виробити та утриматися від споживання

Джерело: систематизовано авторами на основі [5; 8; 12; 16–18; 20].

лював його наступним чином [8]: "Рушійним мотивом і певною метою капіталістичного процесу виробництва є можливість самозростання капіталу, тобто можливість виробництва доданої вартості".

Подальші дослідження капіталу показали, що в зв'язку з розвитком економічної системи, заснованої на зростанні продуктивності праці, появу нових видів економічної діяльності та процесу поглиблення громадського поділу праці відбулося відокремлення торгового і грошового капіталів. Це в свою чергу дозволило капіталу більш ефективно виконувати свої функції по реалізації вироблених товарів і послуг.

На сучасному етапі розвитку суспільної думки представники української економічної науки продовжили удосконалювати термінологію та визначення поняття капітал. С.В. Мочерний визначає капітал, як систему відносин економічної власності, за яких знаряддя праці та інші об'єкти власності дають змогу власникам знарядь привласнювати частину чужої неоплаченої праці у всіх сферах суспільного відтворення [9]. І.О. Бланк, розглядаючи поняття капітал з позиції фінансового менеджменту, формулює його визначення таким чином: "Капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів в грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів" [1].

Підсумовуючи всі ці визначення терміну "капітал", можемо стверджувати, що під капі-

талом розуміють вкладення фінансових ресурсів (власних і позичкових засобів) в щось (підприємство, землю) з метою їх збільшення в майбутньому. Різниця у визначеннях терміну капітал залежить від того, як кожен науковець його трактує та обґрунтовує зберігаючи суть (табл. 1).

Попри різноманітність думок вчених, варто зазначити: більшість авторів притримується думки, згідно з якою капітал є в першу чергу засобом (багатством), що створюється відповідною працею, використовується в подальшому виробництві і приносить дохід його власникові.

Нинішні трансформаційні перетворення у сфері земельних відносин ґрунтуються на розумінні та сприйнятті вітчизняних земельних ресурсів винятково як об'єкта нерухомості, який використовується лише з метою задоволення комерційних інтересів, попри існуючий інвестиційний потенціал земель, що проявляється за рахунок високого природного та виробничого потенціалів земельних ресурсів у сільському господарстві. Таким чином, в існуючих інституціональних умовах земельні ресурси не створюють капіталу. У зв'язку з надлишковим експлуатаційним ставленням до сільськогосподарських земель відбувається істотне їх виснаження, погіршення їхніх якісних характеристик. При цьому не спостерігається жодних перспективних сприятливих економічних ефектів.

Серед вітчизняних вчених сутність земельного капіталу в сучасних умовах вперше дав у своїй монографії "Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування" А.М. Третяк [13]. Приймаючи за основу уявлення, що поняття капітал містить у собі "блага" він дає визначення поняттю земельний капітал [13; 14]: "як сукупності благ (земельних), якими розпоряджається людина на відповідних правах (або які вона може використовувати) і які являють собою синтез природної енергії в різних формах та людських здібностей (праця, інтелект людини), а також земельні поліпшення та інше предметне багатство (дорожня, інженерна, меліоративна інфраструктура тощо), що нерозривно пов'язане із землекористуванням чи ділянкою землі та раніше створене людиною у вигляді матеріальних і нематеріальних засобів, ресурсів, інформації".

Взявши за основу поняття, визначене А.М. Третяком, у статті про особливості формування земельного капіталу, О.В. Лазарева запропонувала своє визначення терміну зе-

Таблиця 2. Підходи до визначення сутності поняття "земельний капітал"

Автор	Визначення терміну поняття земельний капітал та тотожних із ним термінів
А.М. Третяк	<i>Земельний капітал</i> – це сукупність благ (земельних), якими розпоряджається людина на відповідних правах (або які вона може використовувати) і які являють собою синтез природної енергії в різних формах та людських здібностей (праця, інтелект людини), а також земельні поліпшення та інше предметне багатство (дорожня, інженерна, меліоративна інфраструктура тощо), що нерозривно пов'язане із землекористуванням чи ділянкою землі та раніше створене людиною у вигляді матеріальних і нематеріальних засобів, ресурсів, інформації
О.В. Лазарева	<i>Земельний капітал</i> – це особлива якість, часто властива органічній природі (і повною мірою неорганічній), завдяки якій підтримується органічне життя в умовах сприятливого зовнішнього середовища
Р.М. Курильців	<i>Земельний капітал</i> – це земельні ділянки та землекористування, що перебувають на різних правах власності людини (групи людей) та забезпечують потік земельних (економічних, екологічних, соціальних) благ
Представники ДУ «Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»	<i>Земельний капітал</i> – це вартість земельних ресурсів, яка використовується для одержання доданої вартості у процесі економічної діяльності, що формується як у результаті дії об'єктивних закономірностей просторового розвитку, так і цілеспрямованого впливу системи заходів економічного, планувального та адміністративно-організаційного змісту щодо його зростання.
С.М. Остапчук	<i>Земельний капітал</i> – складова природного капіталу, надані у власність або користування фізичній чи юридичній особі земельні ресурси, наділені природною енергією, щодо яких здійснені землевпорядкувальні та інші види підготовчих робіт та які будуть використані у виробничому процесі

Джерело: систематизовано авторами на основі [6; 7; 10; 13].

мельний капітал "як особливу якість, часто властиву органічній природі (і повною мірою неорганічній), завдяки якій підтримується органічне життя в умовах сприятливого зовнішнього середовища" [7]. При обґрунтуванні організаційної структури інтегрованого управління капіталом землекористувань Р.М. Курильців на основі визначень капіталу запропонував також визначення понять земельного, інтелектуального та соціального капіталу [6]. Представники Інституту економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України в своїй монографії [4, с. 38] розуміють земельний капітал, як вартість земельних ресурсів, яка використовується для одержання доданої вартості у процесі економічної діяльності, що формується як у результаті дії об'єктивних закономірностей просторового розвитку, так і цілеспрямованого впливу системи заходів економічного, планувального та адміністративно-організаційного змісту щодо його зростання. Підходи до визначення сутності поняття земельний капітал наведено в таблиці 2.

На нашу думку, розбіжність підходів до визначення сутності поняття "земельний капітал" зумовлено відсутністю чітко сформульованої концепції його формування, а також недостатнім нормативно-правовим забезпеченням цього процесу. Отже, визначення поняття земельного капіталу трансформується залежно від особливостей використання земельних ре-

сурсів, існуючі дефініції є нестійкими, часто переглядаються, та конкретизуються.

Аналізуючи підходи до розуміння сутності земельного капіталу в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки, є можливість виділити декілька підходів до розуміння його змісту. Перший підхід визначає поняття "земельний капітал" як запас засобів, необхідних для створення матеріальних і нематеріальних благ. Наступний підхід, за якого процес формування земельного капіталу передбачає обов'язкове отримання додаткової вартості від використання земель. Тобто земельний капітал є вартістю, що приносить додатковий дохід. З іншого боку, земельний капітал розглядається як сукупність земельних благ, якими розпоряджається людина на відповідних правах [15]. Тобто в основі поняття "земельний капітал", згідно з цією парадигмою, передбачається, що земля не перестає бути благом і не втрачає здатність задовольняти потреби людини. Однак варто не погодитись з таким твердженням у зв'язку з тим, що земельна ділянка, яка не використовується у виробництві та не приносить дохід своєму власнику не може продукувати блага і відповідно не є за своєю суттю капіталом. Тобто землі сільськогосподарського призначення відповідають основним характеристикам капіталу саме тоді, коли вони є об'єктом господарської діяльності і створюють блага чи додану вартість. А до цього моменту вони є лише сукупністю земельних благ, що мають

потенціал капіталізуватися. Виходячи з цього, земельний капітал, як і будь-який інший капітал, це перш за все сукупність засобів виробництва (земельних ресурсів), що використовуються для отримання додаткової вартості шляхом залучення їх в господарську діяльність. Тому набрання земельними ресурсами рис капіталу, який може створювати додатковий дохід, можливий лише у разі їх залучення до економічного обороту.

Варто відмітити, що нині нормативна грошова оцінка сільськогосподарських земель України становить близько 40 млрд дол. Це свідчить про недостатню капіталізацію земельних ресурсів сільського господарства. За нашими розрахунками, ринкова оцінка сільськогосподарських земель після зняття мораторію може становити понад 225 млрд дол. Проте і ця величина не відображає реальних параметрів функціонування національної економіки в структурі глобального світового економічного простору. Так, з одного боку, активи всієї банківської системи України становлять близько 48 млрд дол., що є вкрай недостатнім для використання вітчизняних механізмів та фінансово-кредитних ресурсів для розвитку довгострокових інвестиційних процесів у сільському господарстві України. З іншого боку, незначними є вартісні показники земельного капіталу України у порівнянні з світовими масштабами. Адже, лише один великий європейський банк має активів понад 2 трлн дол. Тому капіталізація земель сільськогосподарського призначення України суттєво залежатиме від підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі на світових ринках та підвищення її інвестиційної привабливості. Це необхідно враховувати при формуванні стратегії інвестиційно-економічного розвитку сільського господарства України та капіталізації її земельних ресурсів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Враховуючи переваги та недоліки існуючих визначень сутності поняття "земельний капітал", а також з огляду на специфічні особливості сільськогосподарської галузі, пропонуємо власний підхід до визначення сутності земельного капіталу в аграрному секторі економіки як вартості земельних ресурсів, що використовуються в сільськогосподарській діяльності для отримання додаткової вартості шляхом залучення їх в економічний оборот.

Загалом для ефективної ринкової капіталізації земель сільськогосподарського призначення як механізму інвестиційного забезпечен-

ня аграрного сектора економіки необхідно вдосконалити фінансово-економічний інструментарій цього процесу, щоб надати земельним ресурсам агросфери форму фінансових активів. Провідну роль при цьому відіграє гнучке та ефективне інфраструктурне забезпечення, побудоване з урахуванням специфіки товару (земельних ділянок), особливо на етапі становлення ринку.

Література:

1. Бланк И.А. Управление формированием капитала. К.: "НикаЦентр", 2000. 512 с.
2. Бродель Фернан. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV — XVIII ст. У 3-х т. Том 2. Іри обміну. Пер. з фр. Г. Філіпчук. К.: Основи, 1997. 585 с.
3. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. Том перший. Вид. друге, виправл. К.: ДУХ І ЛІТЕРАТУРА, 2011. 576 с.
4. Ібатуллин Ш.І., Степенко О.В., Сакаль О.В. та ін. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку. К.: ІЕПСР НАНУ, 2012. 52 с.
5. Кейнс Дж. М. Избранные произведения. М.: Экономика, 1993. 412 с.
6. Курильців Р.М. Інтегроване управління сукупним капіталом землекористування. Землепорядний вісник. 2014. № 1. С. 11—14.
7. Лазарева О. В. Особливості формування земельного капіталу. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Економіка. 2012. Т. 189, Вип. 177. С. 146—148.
8. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Том первый, книга 1: процесс производства капитала. М., Политиздат. 1983. 663 с.
9. Мочерний С.В. Економічна теорія. К.: ВЦ "Академія", 2003. 656 с.
10. Остапчук С.М. Сутність та соціально-економічна значимість земельного капіталу в аграрній галузі. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2014. № 2 (12). С. 165—174.
11. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: підручник. 3-тє вид., стер. К.: Академвидав, 2009. 592 с.
12. Сэй Ж.-Б. Трактат политической экономии. — СПб.: Изд-во СПб-го ун-та, 1896. 642 с.
13. Третяк А.М. Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: монографія. Л.: СПОЛОМ, 2011. 520 с.
14. Третяк А.М. Теоретичні основи формування земельного капіталу як похідного від

природного та людського. Екологічні науки. 2012. № 1. С. 15—26.

15. Шкуратов О.І. Роль природно-ресурсного капіталу в процесі екологізації аграрного виробництва. Інноваційна економіка. 2012. № 11. С. 127—129.

16. Blaug M., *Great Economists Before Keynes: An Introduction to the Lives & Works of One Hundred Great Economists of the Past* Hardcover. 1997. UK Brookfield, Vermont, US: Edward Elgar Pub. 286 p.

17. Clark J.S., Klein, K.K., Thompson S.J. Are subsidies capitalized into land values? Some time series evidence from Saskatchewan. *Canadian Journal of Agricultural Economics*. 1993. Vol. 41. Pp. 155—168.

18. Mill, John Stuart *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*. London; Longmans, Green and Co., 1909.

19. Smith Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations: A Selected Edition* Adam Smith (Author), Kathryn Sutherland (Editor), 2008, Oxford Paperbacks, Oxford. 668 p.

20. Stokes J., Jansen J. *The Economics of the Capitalization Rate for Farmland*. *Agricultural Economics*. 2018. Vol. 7. Pp. 1—8.

References:

1. Blank, I.A. (2000), *Upravlenie formirovaniem kapitala [Capital Management]*, "Nika-Center", Kyiv, Ukraine.

2. Brodel, F. (1997), *Materialna tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm, XV—XVIII st. Iry obminu. [Material civilization, economics and capitalism, XV—XVIII centuries. Ira exchange]*, 3rd ed, *Osnovy*, Kyiv, Ukraine.

3. Vasylychenko, A. Kassen, B. and Sihov, K. (2011), *Ievropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei [European Dictionary of Philosophies: Lexicon of Intranslatability]*, 2nd ed, *DUKh I LITERATURA* Kyiv, Ukraine.

4. Ibatullin, Sh.I. Stepenko, O.V. and Sakal', O.V. (2012), *Mekhanizmy upravlinnia zemel'nymy vidnosynamy v konteksti zabezpechennia staloho rozvytku [Land management mechanisms in the context of sustainable development]*, *IEPSR NANU*, Kyiv, Ukraine.

5. Kejns, Dzh. M. (1993), *Izbrannye proizvedeniia [Featured Works]*, *Economics*, Moscow, Russia.

6. Kurylytsiv, R.M. (2014), "Integrated management of total land use capital", *Zemlevporiadnyi visnyk*, vol. 1, pp. 11—14.

7. Lazariieva, O. V. (2012), "Features of land capital formation", *Naukovi pratsi Chorno-*

mors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Serii: *Ekonomika*, vol. 189, no. 177, pp. 146—148.

8. Marks, K. (1983), *Kapital. Kritika politicheskoy jekonomii. Tom pervyj, kniga 1: process proizvodstva kapitala [Capital. Criticism of political economy. Volume One, Book 1: The Process of Capital Production.]*, *Political Publishing*, Moscow, Russia.

9. Mochernyj, S.V. (2003), *Ekonomichna teoriia [Economic theory]*, VC "Academy", Kyiv, Ukraine.

10. Ostapchuk, S.M. (2014), "The essence and socio-economic significance of land capital in the agricultural sector", *Ekonomika: realii chasu*, vol. 2 (12), pp. 165—174.

11. Prychepii, Ye.M. Chernii, A.M. and Chekal, L.A. (2009), *Filosofii: pidruchnyk [Philosophy: a textbook]*, 3rd ed, *Akademvydav*, Kyiv, Ukraine.

12. Szej, Zh.-B. (1896), *Traktat politicheskoy jekonomii [Treatise of Political Economy]*, *Sankt-Peterburgskiy univestitet*, Sankt-Peterburg, Russia.

13. Tretiak, A.M. (2011), *Zemel'nyj kapital: teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia ta funktsionuvannia [Land capital: theoretical and methodological foundations of formation and operation]*, *SPOLOM*, L'viv, Ukraine.

14. Tretiak, A.M. (2012), "Theoretical bases for the formation of land capital as derived from natural and human", *Ekolohichni nauky*, vol. 1, pp. 15—26.

15. Shkuratov, O.I. (2012), "The role of natural resource capital in the process of greening agricultural production", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 11, pp. 127—129.

16. Blaug, M. (1997), *Great Economists Before Keynes: An Introduction to the Lives & Works of One Hundred Great Economists of the Past* Hardcover, US: Edward Elgar Pub, Brookfield, Vermont, UK

17. lark, J.S. Klein, K.K. and Thompson, S.J., (1993), "Are subsidies capitalized into land values? Some time series evidence from Saskatchewan", *Canadian Journal of Agricultural Economics*, vol. 41, pp. 155—168.

18. Mill, J. S. (1909), *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*, Longmans, Green and Co., London.

19. Smith, A. (2008), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations: A Selected Edition*, Oxford Paperbacks, Oxford, UK.

20. Stokes, J. and Jansen, J. (2018), "The Economics of the Capitalization Rate for Farmland", *Agricultural Economics*, vol. 7, pp. 1—8.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2020 р.